

Przedmowa

Muzyka liturgiczna od początku istnienia Kościoła zajmuje szczególne miejsce w celebracji chrześcijańskiego kultu. Towarzyszy głoszeniu słowa Bożego, sprawowaniu sakramentów oraz modlitwie wspólnoty wierzących, stanowiąc jeden z najbardziej charakterystycznych przejawów życia liturgicznego. W tradycji chrześcijańskiej nie była ona postrzegana jedynie jako element estetyczny czy środek podnoszący uroczysty charakter celebracji, lecz jako rzeczywistość głęboko zakorzeniona w misterium Kościoła.

Dokumenty Magisterium wielokrotnie podkreślają, że muzyka sakralna uczestniczy w urzeczywistnianiu liturgii, sprzyja czynnemu uczestnictwu wiernych oraz prowadzi do głębszego przeżycia misterium Chrystusa. Szczególne znaczenie w tym zakresie posiada nauczanie Soboru Watykańskiego II, które uczyniło *participatio actiosa* jedną z podstawowych zasad odnowy liturgicznej.

Pomimo bogatego dorobku badań nad muzyką liturgiczną współczesna literatura przedmiotu koncentruje się przede wszystkim na zagadnieniach historycznych, muzykologicznych, estetycznych, normatywnych lub pastoralnych. Analizowane są dzieje muzyki kościelnej, jej funkcje liturgiczne, kryteria doboru repertuaru, problematyka wykonawcza czy relacja pomiędzy muzyką a pięknem celebracji. Znacznie rzadziej podejmowana jest próba całościowego spojrzenia na muzykę jako wydarzenia komunikacyjnego, wpisanego w samą strukturę liturgii. W konsekwencji muzyka pozostaje najczęściej opisywana jako element towarzyszący celebracji, a nie jako rzeczywistość współtworząca jej wewnętrzną dynamikę.

Punktem wyjścia niniejszej publikacji jest przekonanie, że muzyka liturgiczna nie pełni jedynie funkcji pomocniczej wobec liturgii, lecz uczestniczy w komunikacji zbawczej dokonującej się pomiędzy Bogiem i człowiekiem oraz pomiędzy członkami zgromadzenia liturgicznego. Oznacza to konieczność spojrzenia na muzykę nie tylko jako na utwór muzyczny lub element oprawy liturgicznej, ale jako na akt komunikacyjny, posiadający własną strukturę, dynamikę, podmiotowość oraz cel. Takie ujęcie pozwala pełniej wyjaśnić zarówno miejsce muzyki w celebracji, jak i jej

znaczenie dla budowania *communio*, przekazu wiary oraz urzeczywistniania *participatio actiosa*.

Przyjęta perspektywa badawcza wpisuje się w rozwijającą się współcześnie refleksję nad komunikacyjnym wymiarem liturgii. Liturgia nie jest bowiem jedynie zbiorem obrzędów ani przekazem treści religijnych, lecz wydarzeniem zbawczym, w którym Bóg objawia się człowiekowi i udziela mu swojej łaski, a człowiek odpowiada swoją wiarą, modlitwą i uczestnictwem we wspólnocie Kościoła. W tej rzeczywistości komunikacyjnej uczestniczą wszystkie znaki liturgiczne: słowo Boże, gesty, symbole, sakramenty, cisza oraz muzyka. Muzyka nie stanowi zatem elementu zewnętrznego wobec celebracji, lecz współtworzy jej strukturę komunikacyjną.

Głównym celem niniejszej pracy jest zatem opracowanie teologicznej koncepcji muzyki liturgicznej jako aktu komunikacyjnego oraz ukazanie jej znaczenia dla współczesnej teologii liturgii. Realizacja tego celu wymaga odpowiedzi na pytanie, czy muzyka liturgiczna może być interpretowana jako rzeczywisty akt komunikacyjny oraz jakie konsekwencje teologiczne wynikają z przyjęcia takiej perspektywy. W centrum prowadzonych analiz znajduje się więc nie sama muzyka jako zjawisko artystyczne, lecz wydarzenie muzyczne dokonujące się w przestrzeni celebracji liturgicznej.

Publikacja opiera się na metodzie właściwej naukom teologicznym, wykorzystując analizę źródeł biblijnych, dokumentów Magisterium Kościoła, klasycznych i współczesnych opracowań z zakresu teologii liturgii, muzykologii oraz filozofii komunikacji. Zastosowano również metodę analizy porównawczej, umożliwiającą zestawienie różnych modeli komunikacji oraz ich wykorzystanie do interpretacji muzyki liturgicznej. Interdyscyplinarny charakter badań nie oznacza jednak odejścia od perspektywy teologicznej. Pozostałe dyscypliny pełnią funkcję pomocniczą, umożliwiając pełniejsze wyjaśnienie badanego zjawiska.

Struktura rozprawy została podporządkowana logice prowadzącej od fundamentów teologicznych ku opracowaniu autorskiego modelu interpretacyjnego oraz wskazaniu jego konsekwencji.

Rozdział pierwszy przedstawia genezę, rozwój oraz teologiczne znaczenie idei *participatio actiosa*, ukazując ją jako podstawową kategorię współczesnej teologii liturgii. Rozdział drugi podejmuje analizę pojęcia aktu oraz współczesnych teorii komunikacji, tworząc aparat pojęciowy niezbędny do dalszych badań. W rozdziale trzecim przedstawiona zostaje koncepcja muzyki jako aktu komunikacyjnego w liturgii oraz sformułowana definicja aktu muzycznego. Rozdział czwarty zawiera analizę zastosowania tej koncepcji do interpretacji muzyki liturgicznej oraz prezentuje autorski model aktu muzycznego w komunikacji liturgicznej. Rozdział piąty ukazuje konsekwencje teologiczne, pastoralne i komunikacyjne zaproponowanego modelu, wskazuje jego ograniczenia, perspektywy dalszego rozwoju oraz określa wkład przeprowadzonych badań do współczesnej teologii liturgii.

Oryginalność niniejszej pracy polega przede wszystkim na zaproponowaniu kategorii aktu muzycznego jako narzędzia teologicznej interpretacji muzyki liturgicznej nie spotykanego dotąd w literaturze. W dotychczasowej literaturze przedmiotu zagadnienie to nie zostało opracowane w sposób całościowy. Zaproponowana koncepcja nie ogranicza się oczywiście do opisu funkcji muzyki w liturgii, lecz ukazuje ją jako integralny element komunikacji zbawczej dokonującej się w celebracji. Dzięki temu możliwe staje się spojrzenie na muzykę liturgiczną nie tylko jako na środek wyrazu artystycznego czy narzędzie modlitwy, ale jako na rzeczywiste wydarzenie komunikacyjne współtworzące liturgię.

Niniejsza rozprawa ma charakter teologiczny, jednak jej rezultaty mogą okazać się użyteczne również dla badań z zakresu komunikacji religijnej, pedagogiki liturgii, muzykologii, antropologii kultury oraz praktyki duszpasterskiej. W tym sensie proponowana koncepcja stanowi próbę zbudowania pomostu pomiędzy klasyczną teologią liturgii a współczesną refleksją nad komunikacją, wskazując możliwość dalszego rozwoju teologii komunikacji liturgicznej jako obszaru badań integrującego różne dyscypliny naukowe.

Ks. dr Kazimierz Ligęza